

A bírói kinevezéseket itt is a császári udvar hagyja jóvá, a céhek gyűlésein megjelennek a kormánybiztosok, az ún. „commisszariuszok”, megszűnik tehát az autonómia. A központi kormányzás a szabad iparűzést, a versenyt támogatja, az elavult céhkorlátokat ezért fokozatosan lebontja, s az 1872-es ipartörvénnyel hivatalosan is fölszámolja e városban is a céheket. Helyüket az ipartársulatok veszik át, amelyek viszont továbbbörökítik a céhes élet formáit, hagyományait, külsőségeit. Megmaradnak a vallásos étellel kapcsolatos szokások, rítusok, a hitélet megannyi szimbólumai. De általuk tovább hagyományozódnak azok a legfőbb keresztényértékek is, melyek nélkül ma is bajosan élhetnénk, s amelyek tartalmat adtak az udvarhelyi kézműves lakosság egykori céhes életének is.

A céheknek, mint kultikus közösségeknek ez az értékőrző-értékközvetítő szerepe jelenti a céh vallási funkciójának a lényegét ebben a székely kisvárosban is. Ahol nem is olyan régen még 17 céh, illetőleg (céhes társaság) létezett.

Olsvai Tamás Margit

Irodalom: *Goldenberg Samuil*: Kolozsvár kereskedelme a XVI. században. Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Tud. Könyvkiadó, Bukarest, 1957. – *Hermann Gusztáv*: Székelyudvarhely művelődéstörténete. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1993. – *Hermányi Dienes József*: Nagyenyedi Demokritus. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970. – *Imreh István*: Erdélyi hétköznapok. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. – Uő.: Önigazgatás és a céhes élet. Korunk, 1983. 5. sz. – *Jakab Elek-Szádeczky Lajos*: Udvarhely vármegye története a legrégebb időtől 1849-ig. Bp. 1901. – *Kovács Géza-Binder Pál*: A céhes élet Erdélyben. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981. – *Nagybákay Péter*: Magyarországi fazekas céhpecsétek. Ethnographia 1978. 2. sz. – *Orbán Balázs*: A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból. I. Pest, 1868. – *Szeles János-Szájdel János*: Székely-Udvarhely története. In: Erdélyi Múzeum, XV. kötet (7–10 füzet) Kolozsvár, 1898. Közli: *Szádeczky Lajos – Tamás Margit*: Adalékok a székelyudvarhelyi céhek történetéhez, a XV. századtól a XIX. század második feléig. 1964 (kézirat). Románra fordította: *Károlyi Dénes* (Contribuții la istoricul breslelor din Odorhei începând din secolul al XV-lea pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.) – *Vofkori György*: Székelyudvarhely. Várostörténet képekben. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 1995.

Tej elvívés és visszahozás a Kisküküllő-menti Szőkefalván

Mélyen él a gazdák emlékezetében Szőkefalván a tehén fejésének „elvívése”. Olyan cselekedet ez, amikor emberi kéz érintésére a tehén teje „leromlik”, „megkékül”, használhatatlanná válik. A varázszerővel bíró személy megsimogatja a tehén hátát, hasát, tőgyét és egy pár óra múlva a tehén már nem úgy viselkedik mint máskor. Rüg, nem engedí, hogy megfeyjék. Elég volt az is, ha lepisílték a tehén előtti jászolt. Mivel hittek a tej elvívőkben, az emberek megpróbálták védekezni ellenük. Tavasszal töviságot tettek a kapukra, hogy a „boszorkányok” ne tudjanak bemenni és megrontani a tehén tejét. Ha mégis megtörtént, akkor ezen csak Nyikuca Kati és Karika Péter, két cigány nemzetiségű falubeli tudott segíteni, akik vissza tudták varázsolni a gazda segítségével a tejet.

Lássunk néhány esetet:

„Az 1940-es években volt egy szép piros tehenünk Gyöngyösnek hívták. Egy nap észre vettük, hogy a teje kék lett, lesaványodott, még a tejcsarnokban sem vették el. A tehén állandóan bőgött és lesaványodott. Tudtuk, hogy valaki elvitte a tehén tejét. Volt egy cigány, Karika Péternek hívták. Elmentem Péterhez s mondtam mi történt. Azt mondta menjek haza s hozzam el az ekevasat. Amikor visszamentem ott mind kuruzsolt valamit az ekevasra, hogy mit mondott nem értettem s egyszer csak felemelte a kanapé fedelét s hát akkora béka jött ki belőle mint a fejem. Azt mondta Péter, hogy menjek haza, forróítsam meg az ekevasat, minden kaput zárjak jól be, drótozzak be, s amikor jó veres a vas, vigyem ki az istállóba s ott egy kalapáccsal erősen üssem. Amikor a kilencediket ütöm, akkor oda jön az, aki a tejet elvitte. Úgy is csináltam. S hát valóban, amikor kilencedikszer ráütöttem a vasra hallom, hogy valaki

ott van a kapuban és ordít, hogy őt többet ne üssem. Bejött az udvarra. Mondta nekem Karika Péter, hogy vigyázzak, hogy az asszony semmit el ne vigyen az udvarról. Igen, de amikor ment kifelé, odanyúlt a ganéhoz és egy szalmaszálat kihúzott és elvitte. Újból el kellett menjek Péterhez s elmondtam mi történt. Azt mondta miért nem vettem a vasvillát és szűrtem volna bele, mert a tej zsírossága nem jön vissza. Csak egy hónap múlva jött vissza a tehén teje.”

„Egy nap bejött az udvarra egy férfi. Bement az istállóba, megsimogatta a tehén hátát, hasát, tőgyét és már este a tehén alig akarta leadni a tejet. A tej kék lett, semmi zsírossága nem volt. Drága jó uram elment egy tudós asszonyhoz Nyikuca Katihoz, aki azt mondta, hogy a tehén pisijét meg kell főzni és aki elvitte a tejet az oda jön. De vigyázzunk, hogy semmit ki ne vigyen az udvarról. Amikor főztük a tehén pisijét, hát egyszer jön az, aki elvitte. Mit csináltak? – kérdezte. Kifelé, kifelé kiálltunk és kiküldtük az udvarról. A tej zsírossága később jött vissza.”

„Még fiatal asszony voltam, amikor elvitték a tehénünk tejét. Az uram elment Nyikuca Katihoz s ő azt mondta, hogy egy tiszta új korondi fazékban főzzük a tehén pisijét s akkor odajön az aki elvitte a tejet. Ugy is csináltunk. Nyikuca Kati azt mondta, hogy a forró pisit öntsük lassan az istálló kűszöbére, mert az fogja égetni azt az embert. Egyszer jön be a kapun s mondja, hogy többet ne öntsünk mert erősen égeti. Mutatta a mejjit, hogy ott égeti. Aztán a tej zsírossága visszajött.”

„Volt egy szép tehénünk Gyapárnak hívták. Elvitték a tejét. Karika Péter bejáratos volt hozzánk s ő mondta, hogy az ekevasat veresítsem meg, s azt a pajtában üssem, mert aki elvitte a tehén tejét annak ég az arca. A kapukat be kellett zárni. Amikor kezdtem ütni a vasat a szomszéd öregasszony beszökött a kerítésen, magán kívül volt és csak ennyit mondott: itt vagyok. Valamit kért, de nem szabadott semmit adni.”

„1959 tavaszán a küküllővári vásárbán egy sövényfalvi román embertől vettem egy tehenet Violának hívták. Kicsi borjúja is volt. S hát egy nap nem adta le a tejet, egész nap böögött, nem engedte közel még a borjút sem. Mi történt? Aznap jöttem haza a mezőről, a tehén a szekér után volt kötve s találkoztam a sövényfalvi emberrel, akitől a tehenet vettem, jött a bonyhai vásárból, hozott egy bivalyat. Megálltunk, beszélgettünk, megsimogatta a tehenet s megkérdezte: ce mai faci Violă? (Hogy vagy Viola?) Hazamentünk s a tehén nem engedte közel a borjút csak böögött s rúgott. Lementem Sövényfalvára s mondtam az öregnek, hogy né, mi történt. Azt mondta menjek haza s fejjem meg a tehenet. Hogy mit csinált nem tudom, de hazamentem s a tehén leadta a tejet.”

A leírt esetek az 1930–1950-es években történtek. Azután nem lehetett hallani tejelvivésről. Talán azért is mert meghalt a két tej visszahozó „tudós”, Nyikuca Kati és Karika Péter. Tény az, hogy akik elmesélték a történeteket, azok megesküsznek, hogy a történetek igazak.

A védekezés még egy módjával találkozunk egy másik vallomásban: fémpénzt elvittek a tudóshoz, arra „boszkonyált”, a pénzt feltették az istállóban a gerendára a tehén fölé és ez biztosíték volt, hogy a tejet nem viszik el. Ha menyétet vagy kígyót fogtak, azokat megnyúzták, a bőrüket egy fadarabra vagy kukorica csuszára felhúzták és a tehén fölé a gerendára szűrték. Ha a menyét vagy a kígyó megharapta a tehén tőgyét, aminek a jele az volt, hogy piros lett a tej, akkor a börrrel bedörzsölték a tehén megharapott tőgyét és az meggyógyult. Egy fára kendert is szoktak tekerni, egyik végét szabadon hagyták, hogy azzal foglalkozzon, azt tekergesse a menyét és ne foglalkozzon a tehén tőgyével.

Ma ezeket a történeteket a fiatalok megmosolyogják, nem hiszik. Meséknak, kitalálmányoknak vélik. Tény az, hogy a faluban sok ember ismerte a tej elvívés „tudományát”, de családtagjaik nem tudtak, vagy nem is akarták (ma sem akarják) tudni, hogy a családban ilyen „varázsovel” rendelkezett valaki. Az elbeszélők egy alkalommal sem említették ugyanazt a személyt. Voltak, akik a családhoz nagyon közel álltak pld. idős nagybácsi („Nagybátyám volt, tudta jól milyen szegények vagyunk s mégis volt pofája a tehén tejét elvinni”), koma („S hát látom, hogy jön bé komám a kapun...”), nagynéni („Nekem nagynénem volt”).

Nagy László

Adatközlők: özv. Dégi Mihályné sz. Lőrinczi Zsuzsanna. sz. 1927., özv. Lőrinczi Istvánné sz. Tóth Erzsébet. sz. 1913., özv. Bodi Jánosné sz. Besenyei Katalin. sz. 1903., László Géza sz. 1919., Szász János sz. 1930.